

התפתחות ספריית הילדים באוניברסיטת חיפה

ב-30 שנות קיומה

אודות המחברת

קרן סלומוביץ'-אסנין, ספרנית בכירה בספריית השמורים ובענף שירותים טכניים, ספריית יונס וסוראיה נזריאן (ספריית אוניברסיטת חיפה).
דוא"ל: ksalomo1@univ.haifa.ac.il

תקציר

במאמר זה אסקור את התפתחות ספריית אוניברסיטת חיפה ואת התמורות שחלו בה במהלך 30 שנות קיומה. המאמר מראה כיצד הסתגלה ספריית האוניברסיטה לשינויים הרבים שסביבה. בעבר התפקיד המרכזי היה עידוד קריאה ולימוד ההנאה מקריאה באמצעות שעת סיפור. עם השנים והתגברות תופעת המחשוב, נוצרה חברת המידע, שהוסיפה צורך עיקרי נוסף – אוריינות מידע, כלומר צורך ללמד ילדים ותלמידים איך לחפש את המידע, איך מגיעים לחומרי הקריאה דרך החיפוש הממוחשב.

תחילה אדבר על חשיבות הקריאה, שתפקיד הספרייה לעודד, ואתאר את תפקידי הספרייה המסורתיים. אחר כך אתייחס לשינויים שחלו בעולם המידע בעקבות תהליך המחשוב וההצפה של מקורות המידע, תהליכים שמשפיעים גם על ילדים. בשלב הבא אעבור לדבר על ספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה – אסקור איך התחילה הפעילות בה ומהן נקודות הציון והשינויים החשובים שהביאו אותה למקום שהיא נמצאת בו היום, ואראה כיצד מסתגלת הספרייה לשינויים שתוארו.

תפקידי הספרייה בחברה

רבות דובר על חשיבות הקריאה בחיי האדם, וחינוך לאהבת הקריאה צריך להתחיל כבר בגיל הרך. קריאה חופשית לשם הנאה פותחת עולמות חדשים בפני הקוראים ונותנת להם הרבה כלים להתמודד עם העולם הזה: הבנת הנקרא, שיפור בסגנון הכתיבה, אוצר מלים גדול יותר, איות ודקדוק טובים יותר (Krashen, 2004).

בנוסף לחינוך לקריאה, לספרייה יש תפקיד מפתח בגישור וסגירת הפער בין אלו שרוצים להשיג מידע לאלו שיש להם אותו. יש אתגר גדול בסיפוק גישה נוחה ושווה למידע איכותי ויכולת של המשתמשים להעריך את המידע ולחקור אותו. לספרנים יש תפקיד מפתח

בתהליך, לא רק כמתווכים בין המשאב והמשתמש, אלא גם כמסייעים למורים וכמתחזקים את מעמד הספרייה כמשאב חינוכי ותרבותי (Baker & Evans, 2011).

לספרייה ישנם יתרונות על פני מוסדות חינוכיים אחרים: היא מכוונת ליחידים ולא לקבוצות; היא גמישה מספיק להסתגל לשינויים בדרישות ובצרכים; חומרים שמכוונים לפעילות מסוימת יכולים לשמש גם לפעילויות אחרות; ספרנים בספריות יכולים לרכוש בקלות מיומנויות שמיועדות לעזור לקורא המתחיל, ויש טווח אפשרויות לשלב בין הצוות האנושי לבין המבנה כדי לפתור בעיות שעולות (Sever, 1994). יתרונות אלו שימשו את הספרייה בשינוי שיתואר בהמשך, ועזרו ליצור את האפשרויות והפעילויות המגוונות הקיימות כיום.

עידן המידע ועל חשיבות אוריינות המידע

מידע תמיד היה מצרך בסיסי, וספריות תמיד סיפקו אותו. עקרון הגישה החופשית למידע הוא אחד מעקרונות היסוד של החברה הדמוקרטית. כיום הגישה למידע קלה יותר מתמיד, אבל לא לכולם: מצד אחד, ישנה זמינות גדולה יותר למידע דרך מנועי חיפוש, אנציקלופדיות מקוונות ואינסוף אתרים. מצד שני, ישנו חוסר שוויון יותר מתמיד בשימוש במידע, שכן לא כולם יודעים איך להגיע למידע ואיך להבדיל בין מידע אמין למידע חסר ערך.

הקלות שבה ניתן לגשת למידע מהווה גם יתרון וגם חיסרון: גישה נוחה ומהירה למידע לא בהכרח מבטיחה מידע איכותי. חוקרים רבים מסכימים שהתפקיד החשוב של הספרן בהכוונה ובהבטחת מידע אמין יישמר גם בעתיד (Baker & Evans 2011).

רשת האינטרנט יוצרת מציאות חדשה, הדורשת מיומנויות וכישורים חדשים לאיתור מידע אמין, להפריד בין עיקר וטפל, ולעבד את המידע לידע שנותן מענה לצרכי הלימוד (גולדנברג, 2014).



ספריית הילדים באוניברסיטה הוקמה בשנת 1982 על ידי שמואל ואירן סבר, כ"מעבדת קריאה לילדים". מטרתה המקורית של המעבדה הייתה לבדוק איך נראים ספרים, ספריות וספרנים מנקודת המבט של הילד המשתמש בספרייה.

מטרות נוספות היו:

- לחקור את התנהגות הילדים בשלבים הראשונים של הקריאה כדי להסביר את המניע אותם בקשר לספרים.
- לשמש סדנה להוראת ספרנות עבור סטודנטים בלימודי ספרנות באוניברסיטת חיפה.
- לשמש מקור מידע לספרנים לגבי הרגלי קריאה חופשית של ילדים.

המטרה החשובה ביותר: לחקור את התנהגותם בשלבים הראשונים של הקריאה, כדי ללמוד על הדרכים לעודד אותם לקרוא ולהפוך אותם לצרכני ספרים (בן כנען, 2004).

הספרייה מונה כיום כ-25,000 ספרים, כ-2000 מתוכם בערבית. היא כוללת ספרי קריאה שמחולקים לפי רמות קריאה: ספרים עם פס אדום – לגיל הרך, מעט טקסט והרבה איורים; ספרים עם פס צהוב, לשלב הביניים, הרבה טקסט מנוקד ומעט איורים; וספרים עם פס ירוק, לילדים בוגרים יותר, לא מנוקדים. יש בספריית הילדים אזור של ספרי ילדים בערבית, אזור מרוכז של אנציקלופדיות וספרי מידע לילדים, ואזור של ספרי משחק.

מאז שנת 1994 ממפתחים את ספרי הילדים לפי נושאים, כאשר "המפתח הנושאי" כולל מעל אלף נושאים ומוטיבים בספרי הילדים בעברית ובערבית. המפתח מיועד לקהל יעד של ספרנים, מטפלים, ביבליותרפיסטים, אנשי חינוך (חוקרי חינוך, מורים, גננות), חוקרי ספרות ילדים, הורים, נוער וילדים, המעוניינים לחפש ספרים על פי נושאים לצרכי מחקר, הוראה, צרכים טיפוליים או קריאה להנאה.

בשנותיה הראשונות של הספרייה, הפעילות התמקדה בשעת סיפור, אליה הוזמנו כיתות מבתי-ספר שונים בעיר. פעילויות אלו נצפו ותועדו בעיקר על ידי תלמידים במגמת ספרנות, כדי ללמוד על הרגלי הקריאה של הילדים.

עם השנים התרחבו כיווני הפעילות, והושם דגש יותר ויותר על קשר עם הקהילה. הדגש עבר להקניית מיומנויות חיפוש מידע, "אוריינות מידע" בשפה המקצועית, ופחות על עידוד קריאה ו"שעת סיפור". בספרייה נערכות פעילויות עם ספרי מידע לילדי גן ופעילויות להקניית מיומנויות מידע לילדי כיתות יסוד, תוך הדגשת החוויה וההנאה שבקריאה.



באמצע שנת 2013 עברה ספריית הילדים לחדר חדש ומשופץ. בעקבות המעבר, נעשתה הערכה מחדש לגבי מקומה ותפקידה של ספריית הילדים של האוניברסיטה. החלו ביותר פעולות שיווק של ספריית הילדים כתומכת מיומנויות קריאה, כתיבה ואוריינות (חיפוש מידע). עם אותם משאבים נעשתה חשיבה מחודשת לגבי מיתוג הספרייה, תפקידיה ופעילויותיה.

פעילויות לדוגמא שערכה הספרייה:

- נערכו באוניברסיטה ימי עיון בנושא של ספרנות ילדים.
- בספריית הילדים נערך ביקור של עורכות מהוצאת הספרים "הקיבוץ המאוחד".
- ביקור ספרניות מספריית מכללת עמק יזרעאל בתחום ספרנות ילדים.
- חנוכת ספריית הילדים המחודשת – לוותה בהפעלה מיוחדת לחנוכה (2013).
- נפתח לספריית הילדים של האוניברסיטה דף בפייסבוק, בו דווח על ספרים חדשים.
- נכתב ערך בויקיפדיה לספריית הילדים של האוניברסיטה.
- הספרייה החלה לקחת חלק ב"ליל המדענים" שבו נערכות פעילויות בנושאי מדע במקומות שונים בחיפה.

המעבר של ספריית הילדים לחדר החדש היה פיזי, אבל הוא לווה בשינוי תפיסתי. המטרה החדשה היתה לא רק שימור המטרות הקלסיות של ספרנות הילדים, שחשובות בייחוד בעידן הדיגיטלי מלא הגירויים לילדים, אלא גם שאיפה ליצור דגם מוביל לספריות הילדים ולספריות בתיה"ס בארץ. עקרונות היסוד שעמדו לעיני צוות ספריית הילדים בתכנון השינוי היו: להפוך

את ספריית הילדים למקום אסתטי ומזמין, להשקיע תכנון ומחשבה באיך מקרבים את הספרים אל הילד, לבדוק מהם צרכיו ורצונותיו ולענות עליהם, להזכיר ולחזק בתודעת הקוראים הצעירים את חשיבות פעולת הקריאה בחיים בכלל, להתאים את הפעילויות בספריית הילדים לגיל וליכולות המבקרים, ולשים דגש על ההנאה שבביקור ובקריאה בכלל.

תחומי הפעילויות הקבועים בספריית הילדים כיום

(1) בית ספר "גיל" לחינוך מיוחד מקיים במשך השנה פעילויות שוטפות, במהלכן נעזרים בספרים מאוירים לעידוד בחירה עצמאית של התלמידים. במהלך הפעילות השבועית עוסקים התלמידים בהאזנה להקראה, בבחירת ספרים ובהפעלות שונות תוך שימוש בספרי קריאה ומידע.

(2) תלמידי אולפן בעברית שמגיעים מדי קיץ לפעילות מודרכת, שמטרתה לחזק את ההבנה והשימוש בשפה העברית באמצעות ספרי ילדים. הפעילות כוללת קריאת ספרי ילדים המוכרים לתלמידים בשפת האם שלהם, והמחזת והצגת אותם ספרים בפני הכיתה.

(3) הזמנת כיתות מבתי ספר שונים (דוברי עברית ודוברי ערבית) במהלך השנה- בהן לומדים הילדים איך מחפשים מידע וגם נחשפים להנאה שבקריאה החופשית.

(4) פעילויות העשרה בשעות אחה"צ של הורים וילדיהם לקהל הרחב.

(5) פרויקט חדש יחסית – הספרייה אימצה לאחרונה ספריית בית ספר בחיפה, תרמה לו ספרים, עזרה בארגון האוסף ואף ערכה בביה"ס מספר פעילויות להכרת הספרייה.

סיכום

מטרות ספריית הילדים של האוניברסיטה הן מעין שעטנז בין המטרות של ספרייה אקדמית, שקהל היעד שלה הם סטודנטים ואנשי מקצוע בתחומים שונים (ספרנות, ביביליותרפיה, פסיכולוגיה, אנשי חינוך) ובין המטרות של ספריית בית ספר, שכן גם תלמידים מבתי הספר השונים הם "לקוחות" של ספריית הילדים. לכן יש להתחשב בצרכים של שני קהלי היעד.

כשהספרנים מקצועיים ועוזרים לענות על צרכי ורצונות המשתמשים, במיוחד בהתחשב בשינויים הטכנולוגיים, זה עוזר למרכזיות, לחיוניות ולרלבנטיות של הספרייה. ספרייה כזו לא רק תגיב לחברה, אלא גם תשפיע עליה (Baker & Evans 2011).

הייחודיות של ספריית הילדים באוניברסיטת חיפה היא שהיא לא משמשת רק כאוסף אלא גם מקיימת פעילויות לקהילה. פעילויות מתמקדות באוריינות מידע ובלמידת חקר בסביבה ספרייתית. הספרייה התחילה מדגש על עידוד קריאה ומחקר של עמדות ילדים כלפי

הקריאה, ובמאמר זה סקרתי איך ידעה הספרייה לקרוא את השינויים הסביבתיים והחברתיים, את המעבר לחברת-מידע, ולספק את הפתרונות והפעילויות שיענו על הצרכים החדשים.

בעידן של תקשורת ואינטרנט, קיימים פיתויים ויזואליים רבים לילדים, והשימוש בספריה אינו מובן מאליו.

בתחילת דרכה, הספרייה שמה לה למטרה לפתח את ספרנות הילדים כתחום ומקצוע ולפתח את רצון הילדים לקרוא וליהנות מפעולת הקריאה, פעילות שיכולה להעשיר את יכולותיהם בתחומי הבנת הנקרא, שיפור בסגנון הכתיבה, אוצר מלים גדול יותר, איות ודקדוק טובים יותר. בנוסף, עולם הדמיון ויכולת הביטוי מתעשרים מאוד בעקבות קריאה לשם הנאה.

בעידן המידע, כולנו מוצפים במידע, אולם הגישה הנוחה ומהירה אליו לא בהכרח מבטיחה מידע איכותי. על רקע זה קיימת חשיבות מיוחדת ללמד את הילדים כבר מגיל צעיר איך להגיע למידע ואיך לזהות מידע אמין ומתאים לצרכי הלימוד.

ספריית הילדים של אוניברסיטת חיפה פיתחה במשך השנים פעילויות אטרקטיביות ומותאמות לילדים, שמשלבות את שני התחומים: פיתוח כישורי אוריינות המידע יחד עם עידוד קריאה חופשית לשם הנאה.

ביבליוגרפיה

בן-כנען, רחל. הרטוריקה של הספרות העממית, כאמצעי לעידוד קריאה אצל ילדים. [חיפה]: [חמו"ל], [תשס"ד] 2004.

גולדנברג, ערן (2014). דור הגוגל ואוריינות מידע. פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך. 65, 76-69.

Baker, David and Evans, Wendy. Libraries and society : role, responsibility and future in an age of change. Oxford, UK : Chandos Pub, 2011.

Krashen, Stephen D. The power of reading: insights of the research. Westport, Conn. : Libraries Unlimited, 2004.

Sever, Irene. Beginning readers, mass media, and libraries. Metuchen, N.J. : Scarecrow Press, 1994